

І. Г. Скрипаль

Сеченов Іван Михайлович

СЕЧЕНОВ Іван Михайлович (Сеченов Иван Михайлович; 01(13). 08. 1829, с. Теплий Стан Симбірської губ., нині Сеченово Нижньогородської обл., РФ — 02(15). 11. 1905, Москва) — російський фізіолог та психолог. Доктор медицини (1860) та зоології (1870), почесний академік Санкт-Петербурзької АН (1904). Закінчив Головне інженерне училище в Санкт-Петербурзі (1848), Московський університет (1856). У 1856—59 перебував за кордоном. Від 1860 — завідувач кафедри фізіології Медико-хірургічної академії в Санкт-Петербурзі, де організував одну з перших фізіологічну лабораторію. 1871—76 — завідувач кафедри фізіології Новоросійського університету в Одесі. 1876—88 — професор Санкт-Петербурзького університету, при якому також створив фізіологічну лабораторію. Водночас став співзасновником та читав лекції на Вищих жіночих курсах. Від 1889 — приват-доцент, 1891—1901 — професор кафедри фізіології Московського університету. Після 1901 продовжував експериментальну діяльність та викладав на Пречистенських робітничих курсах. Праці С. мали значний вплив на розвиток вітчизняної та світової фізіології, становлення наукових уявлень про людину, її психічну організацію та поведінку. Ідеї вченого покладено в основу нейрофізіології, фізіології праці, фізіології екстремальних станів. Автор учення про поведінку живих істот, механізми свідомості та волі людини, в основі якого — твердження, що всі акти свідомого і несвідомого життя є рефлексорними за способом реалізації. У результаті вивчення головного мозку С. відкрив центральне гальмування (згодом отримало назву «сеченовське»), що змінило уявлення про функції нервової системи в психічній діяльності. Керуючись відкриттями у фізіології, розвинув психологічну концепцію, спрямовану проти дуалістичних поглядів на відношення психіки до її тілесного субстрату. Його концепція спростувала погляди на психіку як замкнений

внутрішній світ, процеси якого починаються й закінчуються у свідомості та можуть бути пізнані лише завдяки внутрішнім спостереженням самого суб'єкта. С. вперше в історії науки обґрунтував об'єктивний метод у дослідженні психічних процесів, простеживши їхній розвиток під впливом виховання. Положення вченого про рефлексорну природу психіки не зводило її до рефлексу чи нервових процесів, а передбачало розгляд кожного психічного акту (увага, пам'ять, мислення тощо) як цілісного утворення (сприйняття зовнішніх стимулів, їхнє перетворення у нервових центрах і відповідна робота м'язів). Виходячи з уявлення про м'язи як орган пізнання, С. вважав важливим результатом їхнього функціонування створення чуттєвих образів простору і часу. Вивчав походження складних форм пізнавальної діяльності. 1956 АМН СРСР заснувала премію імені С., його ім'ям названо кратер та астероїд 5234, вулиці в Одесі та Севастополі. На алеї вчених Дніпровського медичного університету встановлено погруддя. 1907 у Москві видано його «Автобиографические записки».

Основні праці

Элементы мысли: Сб. избр. ст. Москва; Ленинград, 1943; Избранные философские и психологические произведения. Москва, 1947; Избранные произведения. Т. 1. Москва, 1952; Рефлексы головного мозга. Москва, 1952.

Рекомендована література

1. Будилова Е. А. Учение И. М. Сеченова об ощущении и мышлении. Москва, 1954;
2. И. М. Сеченов и материалистическая психология. Москва, 1957;
3. Ярошевский М. Г. Сеченов и мировая психологическая мысль. Москва, 1981;
4. Община Н. В., Шандра О. А. Значення наукової спадщини І. М. Сеченова (1829—1905) // Одес. мед. журн. 2005. № 5.

Бібліографічний опис:

Сеченов Іван Михайлович / І. Г. Скрипаль// Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. – К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2025. – Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-890749>

2001-2025 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).